

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները 5 կոպեկով.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տ է լ է Ֆ օ Ն № 253.

ՄՇԱԿ

Միջազգութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տոն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լիցուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպեկ.
Տ է լ է Ֆ օ Ն № 253.

ՀԱՄԱՐԱԳՐՈՒ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Զօրքերի կենտրոնացումը.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵ-
ՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Փորքիկ նկատողութիւն-
ներ. Նաւթավաճառների նոր սինդիկատը. Նա-
մակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱ-
ՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պատերազմի շուրջը.—ՀԵ-
ՌԱԳՐՈՒՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱ-
ՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Արձան:

ԶՕՐՔԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱՑՈՒՄԸ

Գաղաքական մամուլը, անհամբեր սպա-
սելով խոշոր պատերազմական ընդհարումն-
երի Մանջուրիայում, անուամբ մի շարք են-
թագրութիւններ առաջիկայ դէպքերի և
նրանց բնավորութեան մասին: Անգլիա-
կան մամուլի մէջ, «НОВОСТИ» լրագրի
կարծիքով, աւելի անկողմնապահ պէտք
է համարել «Standard» լրագրի խոր-
հրդածութիւնները պատերազմական բեմի
ներկայ վիճակի մասին: Անգլիական լրա-
գրի ասելով ուսաց մանջուրական բանա-
կի հրամանատար Կուրոպատիկինի գլխա-
ւոր շանքն է ներկայումս կենտրոնացնել
իր զօրքը, հաւաքելով հարաւային Ման-
ջուրիայում ցրված զինուորական ուժերը
դէպի Լեաօեան և Մուկդէն: Դա մի տե-
սակ յետ նահանջումն է, բայց ներկայ
հանգամանքներում նա ամենախելացի
բային է գործի արդուութեան համար:

Իրերի զրուծիւնը պէտք է հասկանալ
մերձաւորապէս այսպէս: Երբ զենեքով
Կուրոպատիկին հասնա Պետերբուրգից պա-
տերազմի բեմը, տեսաւ, որ զօրքի կեն-
տրոնացումը փոքր ինչ անկատար է և
որ յարձակողական շարժումներ սկսելը
առժամանակ անհնարին է: Ուստի ժա-
մանակ շահելու և ետպահանջներին մոլ-
րեցնելու նպատակով, զօրքի փոքրիկ
գնդեր ուղարկվեցին առաջ գնեքով Զա-
սուկիչի և սերիշների հրամանատարու-
թեամբ: Այդ գնդերը պէտք է ծառայէին
իրեն պատրանքներ՝ զօրքերի պակասու-
թիւնը ծածկելու նպատակով և վաղ թէ
ուշ պէտք է յետ նահանջէին դէպի ընդ-
հանուր կենտրոնը, բայց մնացին Նալուի
ափին աւելի երկար ժամանակ, քան ան-
հրաժեշտ էր, ուստի և շատ լիանգ կո-
րուստներ ունեցան, զրկվելով մարդկանց
30 տոկոսից և թնդանութների երկու եր-
րորդականից:

Զայտով զօրքերի առաջխաղացութիւնը
դէպի թշնամու բանակը և օգնութեան
չը գնալով առաջ զօրքին, որ Նալուից
յետ էր նահանջում դէպի Լեաօեան, գե-
ներալ Կուրոպատիկինը հետեւեց մի խելա-
ցի ծրագրի և ցոյց տուեց ռազմագիտա-

կան գործի ճիշտ ըմբռնում: Ժողովելով
իր բոլոր զօրքերը, այն մեծ տալիս-
րակի վրա, որի կենտրոնն է Մուկդէնը,
Կուրոպատիկինը կոչեցին իր կողմը այն
բոլոր առաւելութիւնները, որ տալիս են
կուրդին կենտրոնացումը, տեղադրու-
թիւնը և դիրաշարժութիւնը: Եւ քանի
որ ետպահանջները դեռ զբաղված են լեռ-
նոտ և դժուարանցանքի ճանապարհների
անյարմարութիւններով դէմ կուեկոյ, ուս-
տից հնարաւորութիւն կուենանա պատ-
նէշներ շինելու և ամրանալու: Եթէ ետ-
պահանջներին չաջողվի տեղ հասցնել
թնդանութիւնների մի մեծագոյն քանակու-
թիւն, տեղի կուենանա մի շարք պատե-
րագիւններ նոյնպէս արեւմտեան, ինչպէս
եղան 1864 թուին ամերիկական պատե-
րագի ժամանակ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՍՈՒՆ

Պատերազմի պատճառով Մուկդէնի համա-
լսարանի բժշկական ֆակուլտետը բաց է արել
իր դռները կանանց առաջ, Դա ժամանակա-
ւոր մի միջոց է: Վերադարձված զինուորների
խնամող ձեռքեր են հարկաւոր: և ահա հա-
մալսարանը բաց է արել ժամանակաւոր բժշ-
կական կուրսեր՝ գթութեան քոյրեր պատ-
րաստելու համար: Մակայն առիթը, որքան էլ
պատահական լինի, որքան էլ անպատշաճ
պահանջներին արած մի զիջում լինի, ինքն
ըստ ինքեան մի շատ պերճախօս ապացոյց է,
որ պէտք է, վերջապէս ընդմիշտ բաց անել
կանանց առջև բարձրագոյն դպրոցների դռ-
ները: Այս միտքն է արձարծում Ե. Նելիդ-
ովան «Руч. Вѣд.» լրագրի էջերում: Դա ահա
առաջընթակաւն է, որ ժամանակաւոր բժշկական
կուրսերը մի կարճ միջոցում ցոյց տուին մեր
ժամանակակից կանանց միջնակարգ կրթու-
թեան պակասութիւնները:

Ժամանակաւոր կուրսերը—առում է յօդուածագիրը
—շատ աջող ներգործութիւն չունեցան ամենից առաջ
այն պատճառով, որ լսող կանայք քիչ էին պատրաս-
ված: Երանցից հազիւ թէ շատերն ունէին որ և է
հասկացողութիւն գտնէ մարդկայնութեան մասին:
Մի ինչ որ տեսել թիւրիմացութեամբ մինչև այժմ
անատոմիայի հիմնական հասկացողութիւնները պատ-
շաճաւոր տեղ չեն բռնում մեր դպրոցական ծրա-
գիրների մէջ: Զարէլ աղջիկը, շատ սակաւ բացա-
ռութիւններով, սովորում է ամէն ինչ, բացի միայն
նրանից, ինչ նրան անհրաժեշտ է իմանալ իրեն ա-
պագայ կնոջ և մոր: Միջնակարգ դպրոցը վերջաց-
նելուց յետոյ շուտով, յաճախ շատ շուտով, նա դառ-
նում է մայր և կին: Մեր ժամանակներում դեռ հը-
նարաւոր են վէճերը, թէ արդեօք կինը իրաւունք
ունի կրթութիւն ստանալ, գիտութիւն սովորել: Մա-
կայն ոչ ոք վիճելի չէ համարում, որ նա երեխայ
ունենալու իրաւունք ունի: Նրա ծնած երեխան—նրա

անկողնապահի սեփականութիւնն է, իսկ նա, խեղճը,
հասկացողութիւն անգամ չունի, թէ ինչպէս են դա-
սաւորված օրգանները այն փերուն և անպաշտպան
մարմնի մէջ, որ նրա կառարեալ արամադրութեան
առկ է զբաղած:

Եւ այս բանը ոչ որքին չէ սպիշեցնում իբրև հրե-
շաւոր անհեթեթութիւն: Եւ ո՞վ կասէ, ո՞վ կարող է
հաշիւել, թէ որքան անողորմ սխալներ են լինում
Ֆիզիքական կրթութեան մէջ, որքան կոպտ սխա-
լներ, անհեթեթ ըմբռնութիւններ են գործադրում և
պիտի գործադրվեն մանուկների մարմնի և հոգու
վրա շնորհիւ միայն այն հանգամանքի, որ կանայք
չը գիտեն այն, ինչ վաղուց դարձել է դիտութեան
սեփականութիւն և դեռ չէ մտել կեանքի մէջ:

Ցաւալի է, այո, որ մինչև այժմ այդ տար-
րական ճշմարտութիւնը կեանքի մէջ չէ մտել,
եւ սակայն, որ ժամանակներից է արձարծ-
վում այդ հարցը: Միգնում Գրիգոր Արծրու-
նին 1865-ին գրական տաղարեզը մտաւ մի
յօդուածով, որ ճիշտ և ճիշտ այս հրեշաւոր
անհեթեթութիւնն էր դատապարտում: Նա էլ
ասում էր, որ օրիորդներին պէտք է պատ-
րաստել իրական կեանքի համար, ուր նրա
վրա ծանրացած է մօր դժուար, պատասխա-
նատու կոչումը: Այդ ի՞նչ կեղծ, փարիսեցիկա-
կան համեմատութիւն է, բացականչում էր Արծ-
րունին, այդ ի՞նչ անմիտ ամօթխածութիւն է,
որ կնոջ համար վերաւորական է համարում
մարդկայնութեան հետ ծանօթանալը: Մի և
նոյն խօսքերը կրկնվում են և այսօր, որով-
հետեւ հասարակութիւնը դեռ չէ ազատվել իր
նախապաշարմունքներից, իր տղէտ անհաս-
կացողութիւնից:

Ռուս լրագրի յօդուածագիրը խօսում է և
խառն ուսման մասին: Տղաները և աղջկաները
հետաքրքրված են միմեանցից դպրոցներում, ո-
րովհետեւ կարծում են, որ միասին լինելը, մի
տեղ, մի յարկի տակ սովորելը կունչացնէ
պօէզիան երիտասարդ սերունդի փոխադարձ
յարբերութիւններին մէջ:

Շատ ձուրկ լինելը, ամենայն հաւանականութեամբ,
աւելի լուրջ հայեցողներ կառնալնէ այդ յարաբե-
րութիւնների վերաբերմամբ. նրանք, ի հարկէ, կը
փոխվեն և քանատեղծական տարրը, որ երեսա-
սարդների մեծագոյն նպատակն է, ուրիշ բնաւո-
րութիւն կը զննեն: Երկու երիտասարդ գլուխներ
միասին կը խոնարհվեն հետաքրքրական մի պրոպա-
գանդի վրա, մի առողջացող վերջի վրա, մի գեղա-
բուսական արտադրութեան վրա: Ամենամեծ եր-
ջանկութիւնը—միասին գործելու, ընդհանուր հոգե-
կան շահերի, փոխադարձ հասկացողութեան երջան-
կութիւնը նոյնպէս ժողանքի և հայեցողների փո-
խանակութիւն կառնալնէ:

Գիտութիւնը, լուրջ պարագայութիւնները կը
փոխարինեն այն լպիւրի, գրուելի հասկացո-
ղութիւնները, որոնք այնքան անբաղաւորում
են կանանց ամբողջ կեանքը:—Այս խօսքերն
էլ հին են: Գրիգոր Արծրունին էլ 60-ական
թվականներին նոյն միտքն էր արտայայտում:
Այսօր նա դարձեալ հրապարակի վրա է իբրև
չիրադրածված մի հասարակական բարիք: Եւ
սակայն որքան շատացել են այժմ մեղանում

այն խիկար իմաստունները, որոնք կարծում
են, թէ աշխարհը իրանցով է սկսվում, թէ
մօղեւն ազատամիտները իրանք են, թէ ան-
ցեալը խեղճ ու կրակ էր, ոչինչ չունէր աւե-
լու կեանքի մասին...

ՓՈՒՐԻԿ ՆԿԱՑՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թիֆլիսում գոյութիւն ունեցող փոխադարձ
օգնութեան ընկերութիւնների շարքում պա-
տուաւոր տեղ է բռնում գործակատարների
փոխադարձ օգնութեան ընկերութիւնը, թէ իր
նպատակով՝ որ է՝ հասնել օգնութեան իր
տկար անդամներին բարոյապէս, նիւթապէս,
մտաւորապէս և թէ իր ունեցած միջոցնե-
րով: Ընկերութիւնը իր երկամսեայ գոյութեան
շրջանում արդէն կարողացել է 5311 ռ. 73 կ.
գրամապիլի տէր դառնալ՝ շնորհիւ վարչու-
թեան անդամների եռանդուն աշխատութեան:

Ընկերութիւնը իր անդամների համար ար-
դէն երկրորդ տարին է բացել է ընկերացա-
րան՝ ուր ստացվում են վեց հատ տեղական
լրագիրներ և 16 հատ մայրաքաղաքների և օ-
տար տեղերի լրագիրներ և լուրջ ամսագիրներ:
Բացի այս, անդամները օգտվում են մօտ 30
վաճառատներից և դեղատներից զանազան գի-
շումներով և արդէն վարչութիւնը որոշել է
պայմանաւորվել մի քանի բժշկիկների հետ, որ-
պէս զի իրանց ընդունելութեան ժամերին ձը-
րիապէս բժշկին ընկերութեան անդամներին,
իսկ ինքի տուն հրաւիրվեն՝ այն ժամանակ ան-
դամները պէտք է վճարեն մի մասը, իսկ միւս
մասը և բժշկի մօտ յաճախելու համար՝ վճա-
րելու է ընկերութիւնը:

Վարչութիւնը արդէն խնդրամատոյց է եղել
ունենալու տարրական տեղաբնակարան դպրոց ե-
րեք տարեկան դասընթացով, որի թղթուտու-
թիւնը կախված է երկրի պիտուր կառա-
վարից:

Այս տարվանից արդէն որոշվել է տալ փո-
խադարձութիւններ անդամներին ամենամիտքը տո-
կոսով—տարեկան 60%, որը շատ ծառայու-
թիւններ կաւոր է մատուցանել միջոցներից
զուրկ գործակատար դասակարգին:

Բայց այս յիշած բարիքները կարող են
կրկնապատկվել, եթէ ինքը՝ գործակատար-
ների դասակարգը, կը լինի աւելի գիտակից
և կը շատաւ ընկերութեան անդամների թիւ-
ը հասցնել մի պատկառելի չափի. պէտք է
ցաւելով նկատել, որ անդամների թիւը փո-
խանակ աւելանալու պակասել է, ինչպէս և
նկատել է ընկերութեան վերաստուգիչ յանձ-
նաժողովը և այս երևոյթը պէտք է վերադրել
կոնստանդնուպոլիսի 13 յօդուածին, ուր ասված
է, որ իւրաքանչիւր նոր անգամ պէտք է նա-
խապէս վճարէ միանուագ 10 ռ. և այնուհետեւ
արդէն անգամավճարն ըստ կարգերի: Երկա-

րուական, անցաւ ինձ մօտով: Լճու, գլխակոր,
առանց ինձ վրա մի հայեացք ձգելու, առանց
մի բառ անգամ ասելու...

Համակված նրա վշտով՝ ես անկարող եղայ...
ես չը համարձակվեցայ... ես չը յանդիմանայ
մօտեան, վրդովել այդ կնոջ մեծ սուգը... Ու-
րի յարգանքով, մի տեսակ ակնածութեամբ
ես մի կողմ քաշվեցայ, հեռացայ նրա ճանա-
պարհից...

Վերադարձայ տուն. պատմեցի իմ տանտիկ-
նոջը այդ երկու օրվայ տեսածս: Նկարագրեցի
այն կնոջ հասակը, արտաքինը: Իմ տանտիկ-
նը իսկոյն ճանաչեց:

—Ինչպէս չէ... ինչպէս չէ... գիտեմ, ճանա-
չում եմ,—ասաց նա: Դա մի դժբաղդ օտար
կին է. չը գիտեմ՝ որ քաղաքից մեզ մօտ ե-
կած: Այն գերեզմանը, որ դուր տեսաւ, այդ
նրա որդին է՝ այնտեղ թաղված... Նրա միակ,
միմեանը որդին, որ՝ տարիներէ ի վեր օտա-
րութեան մատուցած, թախաւորի է եղել զա-
նազան երկիրներ: Վերջերս մեր քաղաքում
էր՝ պարտիզանութեամբ զբաղված... Այդտեղ
էլ կրեցի իր կեանքի վերջին օրերը: Սեղճը
դեռ գրեթէ երիտասարդ էր...

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՐՁԱՆ

Ձմեռը բացվելուն, առաջին ձիւնը գալուն
պէս՝ ես որսորդական հրացանը ձեռքս առած
սկսել էի թափառել սար ու անտառներ:

Անցնում էի մի օր, շատ վաղ առաւօտեան,
մի դերեզմանատան մօտով, որ ընկած էր քա-
ղաքից դուրս՝ լեռան լանջի վրա: Սաստիկ
ցուրտ էր: Բայց ես՝ ձիւնի միջով ուրախու-
րախ քայլելով, շտապում էի դէպ անտառ:
Յանկարծ տեսնեմ հեռում մի կին միայ-
նակ՝ գլուխը խոնարհած, կուցած է մի գերեզ-
մանի վրա: Ես տեղն ու տեղը մնացի շուտ-
ված կանգնած:

Ո՞վ էր այդ կինը: Ի՞նչ ունէր նա այստեղ՝
այն ցուրտ ձմեռը և առաւօտեան այն վաղոր-
դեան ժամին... Նայում եմ շուրջս, նայում եմ
հեռուն: Ո՞չ մի կենդանի էակ... Այն կինն է
միայն այնտեղ՝ միւս-միայնակ կանգնած...

Ես իմ աչքերիս չեմ հաւատում... Տեսիլ չէր
արդեօք այդ—հարց եմ տալիս ինքս ինձ և

քայլերս մեքենայաբար ուղղում դէպի այն
կողմը... Մօտեում եմ կամայ, գոռուցութեամբ:
Յանկարծ ականջիս է հասնում մի օտար, մի
տարօրինակ մի անտուրը մեղիւղի, որ մերթ
ընդ մերթ ընդհանում էր մի խուլ հեկեկանք:
Ես կանգ եմ առնում. և՛ յիշված հրացանիս
ծայրին, երկար լուռ սականջ դնում... Մի ան-
սահման, մի անսիրտփիլի ցաւ և կսկիծ, մի ան-
հուն սէր էր լսվում այդ կանացի ձայնի իւ-
րաքանչիւր ել և էջից... Ես շարունակ կանգ-
նած, տեղիցս չէի շարժվում:

Կինը լռեց: Թեքելով սրբեց աչքերը: Տեղից
բարձրացաւ, ոտքեր կանգնեց, մնաց աչքով
մի քանի վայրկեան: Ապա ծանր, անհաստատ
քայլերով գնաց, հեռացաւ դէպի քաղաք:

Ես՝ դեռ ապշած, աչքս յառած նրա անցած
ձայնին, մնացել էի տեղս անշարժ:

Ո՞վ էր այդ տարօրինակ կինը: Ո՞ւմ էր նա
ողբում. ո՞վ էր այն գերեզմանի մէջ հանդիւնում...

Ես շտապով գնացի այնտեղ՝ այն գերեզմանի
մօտ: Մի փոքրիկ բլրակի վրա ընկած էր նա
միայնակ, առանձին: Ծուրջը ոչ մի գերեզման...
վրան՝ ոչ տապանաքար և ոչ արձանագրութիւն...
Հրացանը ուսս առնելով՝ շարունակեցի ես

մեայ փորձը ցոյց տուեց այդ անյարմարութիւնը, ուստի և անցեալ ընդհանուր ժողովում որոշվել էր խնդրել փոփոխել կանոնադրութեան այդ կէտը և նշանակել 3 և 5 ր. և որի հետեանքը այն եղաւ, որ 1904 թ. յունվարից յետոյ անդամներ թիւը համարեա թէ կրկնապատկւի է:

Ընկերութեան նախաձեռնողի անդամների ուղարկութիւնը հրաւիրում ենք մի քանի հարցերի վրա, որ արժէր յարուցանել տարեկան ընդհանուր ժողովում, որ կայանալու է կիրակի, մայիսի 9-ին քաղաքային դռմայի դահլիճում:

1) Այժմեանից որոշել ունենալ գրադարան և այդ բանին տարեկան մի որոշ գումար յատկացնել, որովհետև միանգամից շատ դժուար չէ լինի մի խոշոր դռմայի ծախսելը:

2) Խնդրել թոյլտուութիւն ընթերցարանից օգտվելու համար ոչ թէ միայն անդամներին, այլ ընդհանրապէս գործակատար դասակարգին և որպէս զի կարգը պահպանվի, տալ իւրաւունք իւրաքանչիւր անդամի իր երաշխատութեամբ և առաջարկութեամբ իր հետ բերել մինչև 5 ոչ-անգամ գործակատարներ: Սա մի հաստատ միջոց էլ լինի անդամների թիւը աւելացնելու համար: 3) Որովհետև ընկերութիւնը փոխադարձ օգնութեան հիմունքների վրա է դրած, ուստի միանգամայն արգարացի և հետևողական կը լինէր, որ անդամներ գտնելու գործը չը կենտրոնանար և ծանրանար վարչութեան վրա, այլ իւրանք իւրաքանչիւր անդամ զգալով միութեան և եղբայրական օգնութեան բարեբար ազդեցութիւնը և օգուտը, աշխատէր ճար եղածին չափ լայն խաւերի մէջ տարածել այդ միտքը և գրաւէր աւելի անդամներ վաճառականութեան ամեն խաւերից՝ մասնաւոր խաւար ու մութ ճնշված մթնոլորտից:

Անյուշ

ՆԱԽԹԱՎԱՅԻՆՆԵՐԻ ՆՈՐ ՍԻՆԴԻԿԱՏԸ

Բազմի նախադրեալները նորից միանում, մի դաշնակցութիւն են կազմում, որի նպատակն է նախ թաղաքային Ռուսաստանում դարձնել մի միասնականութիւն, Դաշնակցութեան մէջ են մտել հետեւալ ֆիրմաները: Մանթաբան և Ընկ., Կապիական Ընկ., Ռուսական նախ թաղաքային Ընկ., Շիրաքի և Ընկ., Ռուսական նախադրեալներական Ընկ., Փրիսոհան և Ընկ., «Կապիակ» Սիւրբոհան, Ռիսկի, Բեգովիչ և ուրիշներ: Դրանք ընտրում են իրան միջոց մի կոմիտէ, որին իրաւունք է տրվում Բաթումում, Նովորոսիսկում կամ Բազումի մէջ վաճառութեան անելու համաձայնութեան եկած ֆիրմաներն անկախ կերպով իրաւունք չունեն նախ թաղաքային, բացի առաջագոյ արդէն ծախսելու պայմանաւորված չափից: Պայմանագիր խախտող ֆիրմաները դաշնակցութեանը վճարում են ծախսած նախ թաղաքային արդէն: Դաշնակցութեանը ծախսելու համար տրված նախ թաղաքային կանխավճար կարելի է ստանալ ապրանքի արժէքի 60%-ից ոչ ավելի: Անհրաժեշտութեան դեպքում կօմիտէտին իրաւունք է տրվում բոլորովին նախ չը ծախել: Վերևում առաջ ընթացող պայմանագրի բովանդակութիւնից երևում է, որ դաշնակցութիւնը վաճառելու է իր նախ թաղաքային Բաթումում և Նովորոսիսկում արտասահմանեան շուկայի համար, այլ և Բազումում ներքին հրապարակի համար, այսինքն՝ նրա

—Մի տարի չանցած, շարունակեց իմ տանտիկինը՝ խորը հառաչելով, յայտնվեց այս օտարուհին մեր կողմերում: Երկար ժամանակ որդեգր նամակ, լուր չը ստանալով խեղճ կինը ձգում է հայրենի քաղաքը, տուն-տեղ, ծանօթ, ազգական և գաղթ մեր երկիրը: Գրեթէ ութուկ պատում է գիւղից գիւղ, քաղաքից քաղաք, հարց ու փորձ անելով, անագին դժուարութիւններ և զրկանքներ կրելուց յետոյ վերջապէս գալիս հասնում է այստեղ, ուր փոխանակ իր կենդանի որդուն գրկելու, համբուրելու, գտնում է միայն... Նրա անխօս գեղեցմանը...

—Անխօս... այո... սակայն միայն ձեզ՝ տղամարդկանց, համար և ոչ մի թշուառ մօր, որի անխնայ քրտնալ արտաքին, ճշ, նա շատ բան է յայտնում և պատմում...

—Հետո հայրենիքից, հետո ծնողներից և ազգականներից... դիվիւս ընտանիքից և մայրական խնամքից... շարունակ օտարութեան մէջ... շարունակ գարդ և վշտի մէջ յաճելիս... կիսանքի վերջին օրակներին՝ մասկան գէմ մաքառելիս անգամ—գուրկ, կարօտ հարազատների տեսքին, նրանց կենդանի, սրտառու խօսքին... կարօտ նրանց նայն իսկ իր բուն հողին...

գործունէութեան մէջ մտնում է և ներքին առևտուրը: Այդպիսով՝ նոր դաշնակցութիւնը հանդիսանում է նախ թաղաքային միութիւն և ոչ նախադրեալները միութիւն, որովհետև համաձայնութեան պայմանագիրը խօսում է միայն պատրաստի ապրանքի առևտրի մասին և բոլորովին լուրջ է նախ թաղաքային նախադրեալների վերաբերութեամբ:

Այդ նախադրեալների դաշնակցութեան առաջ գալու պատճառների և նրա նպատակների մասին ոչինչ չէ հայտնում «Առևտրական Հեռագրական Գործակալութիւնը», որ տուել է այս լուրը:—Բայց դժուար թէ սխալված լինենք, եթէ ասենք, որ նախադրեալների այդ նոր դաշնակցութեան, ինչպէս և նախկին և այժմ գոյութիւն ունեցող գանազան ձևերով նոյնանման ընկերութիւնների ու սինդիկատների մօտաւոր նպատակն է, ներմուծվող ապրանքների վրա բարձր մարսեր գնելու ճանապարհով՝ բարձրացնել նախ թաղաքային, մասնաւոր ներքին հրապարակում, մասնաւորապէս դարձնելով նախ թաղաքային մի հիմնարկութեան ուժեղ ձեռքերում: Մեր մեծաբանակ արտաքին նախադրեալն առևտուրը կախում ունի ամբողջ աշխարհում ամենախոշոր Լոնդոնեան հրապարակից, որի վրա՝ իր հերթին ազդում է ամերիկական լաւ կազմակերպված հրապարակը: Դրա համար կասկածել է, որ Բազումի նախադրեալների դաշնակցութիւնը որ և է կանան ազդեցութիւն ունենալ համաշխարհային հրապարակի վրա նախ թաղաքային Լոնդոնում բարձրացնելու տեսակետից:

Բոլորովին տարբեր պայմաններում է գտնվում Ռուսական ներքին հրապարակը: Նա գործ է ածում, կամ աւելի ճիշդ է ասել՝ ասիական է գործ ածել բացառապէս մեր երկրի արդիւնները: Նախադրեալն առևտրական, որովհետև ներմուծվող նախ թաղաքային բոլոր արդիւնների մարսերը չափազանց մեծ լինելով՝ անհնարին են դարձնում արտասահմանեան արդիւնների ներմուծութիւնը և մրցում ներքին արդիւնների դէմ:

Այդպէս է ոչ միայն նախ թաղաքային և կապիականները, պատրաստի զգեստները, շաքարը և ուրիշ շատ ապրանքների վերաբերութեամբ: Բարձր-պահանջողական մաքսերը քչացնում են ամեն տեսակ մրցութիւն օտար և ներքին արդիւնագործութեան ապրանքների մէջ:

Ահա այդպիսի պայմաններում նոր կազմված սինդիկատը կարող է լիակատար տեղ լինել Ռուսաստանի ներքին հրապարակի նախ թաղաքային մի կոմիտէ, որին իրաւունք է տրվում Բաթումում, Նովորոսիսկում կամ Բազումի մէջ վաճառութեան անելու համաձայնութեան եկած ֆիրմաներն անկախ կերպով իրաւունք չունեն նախ թաղաքային, բացի առաջագոյ արդէն ծախսելու պայմանաւորված չափից: Պայմանագիր խախտող ֆիրմաները դաշնակցութեանը վճարում են ծախսած նախ թաղաքային արդէն: Դաշնակցութեանը ծախսելու համար տրված նախ թաղաքային կանխավճար կարելի է ստանալ ապրանքի արժէքի 60%-ից ոչ ավելի: Անհրաժեշտութեան դեպքում կօմիտէտին իրաւունք է տրվում բոլորովին նախ չը ծախել: Վերևում առաջ ընթացող պայմանագրի բովանդակութիւնից երևում է, որ դաշնակցութիւնը վաճառելու է իր նախ թաղաքային Բաթումում և Նովորոսիսկում արտասահմանեան շուկայի համար, այլ և Բազումում ներքին հրապարակի համար, այսինքն՝ նրա

Ահա թէ ինչ գանազան-տրտուշներ է մրցնում անողորմ երկրի դէմ այն գերեզմանը մօր ականջին...

Երա դարձաւ այդ օտարուհի բոլոր հողների, բոլոր գրադմանքների միակ առարկան... Ժամեր, օրեր է անցնում նա, նոյն իսկ անհողի մօտ, ուր հանգչում է իր խեղճ ու կրակ, բազմաշարժար որդին... Կարծես, հսկելիս լինէր նրան... Եւ այդպէս տարիներ շարունակ... Ո՛րպիսի խնամք, ինչպէս է նա փայլում, փայլալուծ գերեզմանը, շուրջ իր ձեռքով տնակած ծաղիկները և ծառերը... Այդ նուիրական վայրը դարձել է նրա սուրբը, նրա ուխտատեղին... Նրա ժամը... Նրա պատարագը... «Ել չը վերադարձաւ թշուառ կինը իր հայրենիք, նա մնաց, հաստատվեց այստեղ ընդ միշտ: Եւ սկսեց լուսաբարութեամբ պարապելու... Ոչ, այլ իր որդու, իր հանդուգնալ որդու համար... Նա աշխատում, նա ճգնում է գիշեր ցերեկ, որ իր հարազատի գերեզմանի վրա մի արձան, մի շիրիմ կանգնեցնէ... մի փառաւոր, մի հոյակապ շիրիմ... Ինքը բնակվում է մի խոնավ նկուղի մէջ. մութ, անլոյս

ՆԱԽԹԱՎԱՅԻՆՆԵՐԻ ՆՈՐ ՍԻՆԴԻԿԱՏԸ

Թիֆլիս, մայիսի 5-ին
Կարգացի «Մշակ» լրագրի № 80-ի մէջ «Նուիրատուն» անունով ստորագրութեամբ մի նամակ, որով պատրաստի ապրանքի մասին, որ 300 ռուբլու մասին, որ ժողովից Արխանգելսկի երկրակազմութեան թիֆլիսում առաջնորդ եղած ժամանակ Յուրանանի կառուցվող շինութեան համար, Կուր գետի ափում: Ահա դրա համաձայն պատմութիւնը:

Ժողովված 800 ռուբլու գեր. Արխանգելսկի երկրակազմութեան յանձնեց ինձ պահելու: Եւ այդ գումարը գրեցի ինձ, ուր մնալով՝ դարձաւ իր անկողնի 985 ռուբլու: Ապա այդ գումարը թիֆլիսի թեմի վերջին առաջնորդ Սուրենեան եպիսկոպոսի հրամանով յանձնեցի Վանքի մայր եկեղեցու երէցփոխ պ. Բուրդուխեանին, որով պիտի գնվէր Վանքի եկեղեցուն կից հանգուցեալ տեղ Թագեան քանանայի խարխուլ տունը, որը շինված է վանքի եկեղեցու դռան վրա և քանդակով հրապարակ բաց անվել: Այդ տունը արդէն եօթը տարի է, որ գնվել է, բայց թէ ինչու, մինչև այժմ չէ քանդակել, թող այդ մասին խօսէ ինքը պ. Բուրդուխեանը:

Ն. Ափեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անդրկովկասեան երկաթուղիների կառավարիչը խնդրէ է յարուցել թոյլատրելու Բաթում—Թիֆլիս ճակընթաց գնացքի վրա մտցնել պլաց-կարտներ, այսինքն ամեն մի անձի համար յատկացնել մէկ քնկուռ տեղ, համարներով նշանակված, թէ քնկուռ տեղի և թէ տոմսակների վրա, առնելով մի որոշ վճար այդ յարմարութեան համար:

Պետերբուրգի Կայսերական հնագիտական յանձնաժողովը իր թիֆլիսցի-անդամ է. Ռէսերին ուղարկում է այս ամսու էլմիսանի գաւառը և նոր շինվող Ուլուխանու-Ջուլֆա գծի շրջանը հնագիտական հետազոտութիւններ կատարելու համար:

Այսօր, Թիֆլիսի ժողովարանում կը կայանայ Գ. Միքայելանցի ներկայացումը. կը խաղան Գ. Սունդուկեանցի «Քանդած օջախ» կօմիդիան: Ներկայացմանը մասնակցում են մեր տեղական խմբի լաւագոյն ոյժերը, որոնցից ամեն մէկը լաւ է պատկերացնում Սունդուկեանցի տիպին: Գեղասաններին սիրով օգնում են և սիրողները: Գ. Միքայելանց, որը միշտ սիրալիք պատրաստակաւութիւն է ցոյց տուել իրան գիմոններին, օգտվել է միշտ հայ հասարակութեան ջերմ համակցութեամբ: Եւսում կը կը, որ այս անգամ էլ մեր հասարակութիւնը անուշադիր չի թողնի այս ներկայացումը և իր ներկայութեամբ լատ արժանացնելու գնահատել պարունի ծառայութիւնը, մասնաւորապէս տեղերի գները մատչելի են:

Եւ ևս մի մասնագիտաների խնդրի համաձայն մտադրութիւն կայ այնտեղ հրատարակել Ռուսական Գործակալութեան հեռագիրները թուրքերէն լեզուով: Բաժանորդագիրն լինելու է ամսական 4 ռուբլի (?):

Յիշեցնում ենք Թիֆլիսի հայ հասարակութեանը, որ այսօր տեղի է ունենալու Կովկասեան մամուլի անխնայ ու համակրելի գործիչ Կեղեկի օգտին նշանակված ներկայացումը: Արքունական թատրոնում: Պէտք է յուսար, որ ինչանո ու միջոցներից գտնել համակրելի գործիչն օգնելու համար՝ այսօր թատրոնը լիւր է լինի:

ՀԱՂԲԱՏԻՑ մեղ գրում են. «Հաշակաւոր Հաղանդաւ...»

«Ի՞նչ կանես ես ճարգի լոյսը, — ասում է նա, — քանի որ իմ որդու արեւն է յաւիտեան խաւարվել...»

«Ի՞նչ երանից, ի՞նչ շորից կտրելով, հազար ու մի գրկանքներ քաշելով՝ կօպէլ-կօպէլ փող ժողովում նա միմիայն դրա՞յ այդ արձանի համար... Միմիայն այդ արձանն է նրան կապում այս աշխարհի հետ... միմիայն դրա համար է այդ կինը ապրում... Այդ է այժմ նրա բոլոր երազների, բոլոր ցնորների, բոլոր իրձերի միակ առարկան... Ո՛վ գիտէ, գուցէ զանաւանիթար մօր սրտին մի փոքր միւլիթարութիւն բերէ...»

—Եւ վաղեմ է, որ այդ կինը հաստատվել է այս քաղաքում,—հարցրի ես:

—Ինչու տարին ահա շուտով կը լրանայ, իւրաքանչիւր օր, ամառ թէ ձմեռ, դեռ լոյսը չը ծագած, դեռ նրան ոտքի վրա կը տեսնէր. նախ գերեզմանատունը որդու շիրիմին այցելութեան գնալով... ապա՞ աշխատանքի... Եւ այդպէս շարունակ ինչու տարի... Ինչու տարի շարունակ... Խեղճ կին...»

Այդ օրվանից սկսած ես շատ յաճախ եմ հանդիպել այն անյողողող, մշտնջենական սպա-

ւառի վաճառ իր մատուռներով, թագաւորական պալատը—տոննաւորին, երկու շքեղ գանգաւանները և բոլոր սենեակները քանդվում են ընտելեան արհաւիրքներից: Ծանր-ների վրա բռնակ է խոտ, դոյացել են ահագին բացուածքներ, առատօրէն կաթում է անձրի ջուրը և այդ սրբատաշ քարերից կերտված հրաշալիքներ, հոյակապ յիշատակարանները, որոնք միլիոններ արժէն—քանդվում են անդր-թօրէն: Ո՛րքան ցանկալի և հարկաւոր է մի բարեբար ձեռք այս նուիրական սրբութիւնները վերահաս կործանումից պաշտելու: Ասում են, որ պ. Մ. Արամեանը ցանկութիւն է ունեցել նորոգելու այդ հրաշալիքները, բայց վախեցել է ահագին ծախսից...»

ԴԱՂԵԹԻՑ մեղ գրում են. «Եղանակները անձրևային լինելու պատճառով այս օրերս մեծացաւ խրամ գետը, նա դուրս եկաւ ափերից և սպիւրի 26-ի երեկոյին, պոկեց կամուրջի կէսը աջ ափից, փլուց լեռը և վերեւի փայտեայ գերանները տախտակամածով ալիքները քաշեց դարձաւ: Հանդիստ արտով նայել չէին կարողանում ներկայ եղողները, ակամայից արտաւում էին տեսնելով այնքան խեղճների կօպէլներով կառուցված կամուրջը ջուրը տանելով: Այժմ կամուրջը համարեա անպետքացած է: Ամբողջ ժողովուրդը հիմա սկի մէջ է. նա յոյս չունի նորոգելու. առանց այդ էլ գիւղը մեծ ու անհրաժեշտ պիտոյքներ ունի հոգալու: Երեկայիցէ, որ մի գիւղ, թուով 350 տուն, մօտ 4000 բնակիչ, այժմ խմբուկանօտաւոր ջուր չունի: Վերցնում են ջուր անձրևներից գոյացած առուակներից. իսկ ով գիտէ ինչ կը լինի վաղը, միւս օրը նրանց հալը, երբ ցամաքի այդ Գիւղը առաջ երկու աղբիւր ունէր, որոնք այժմ փչացել են և գիւղից հեռու են 1/2 վերստով: հարկաւոր է դարձնալ բերել գիւղի մէջ, բայց փող չը կը, Գիւղացիք անհասանելի դրութեան մէջ են, մասնաւորապէս պակասութեան պատճառով: Կամուրջի նորոգման համար կը հարկաւորվի ոչ պակաս 1000 ռուբլի:

ՆԱԽԹԱՎԱՅԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԻՐԱՋՄԻ ԵՈՒՐՋԸ

Անգլիական ձաղկեր ընդդէմ Եւրոպայի: Լօւս-դօնից հեռագրում են «Новое Время» լրագրին թէ Ֆրեդերիկ Գրիմուդը մի մեծ յօդուածի մէջ բողոքում է դէպի Եւրոպայի տաճած անգլիական համակրութեանների դէմ, համարելով նրանց անխնայութիւն: «Թուստաստիկ» անգլիական, ասում է նա, այն հետեանքը կունենայ, որ նա իր երկրում կուժեղանայ, իսկ Եւրոպայի կը տկարանայ և դրանից չի խախտվի մեծ պետութիւնների դիրքը Հեռու-Արեւելքում: Ընդհակառակը, Եւրոպայի նոյն իսկ ժամանակաւոր աշխուրդից գրգռում է աշխարհի ազգերին դէպի ընդհանուր ապստամբութիւն եւրօպական տիրապետութեան դէմ: Միծաղելի է կարծել, թէ Ֆրանսիայի քաղաքականութիւնը կը փոխվի Անգլիայի հետ համաձայնութեամբ: Ֆրանսիական Հնդկաստանի ապստամբութիւնը, շահերը զինադաշնակութեամբ հետահանումը դաշնակցութիւնը և Ռուսաստանի ժողովրդական երախտագիտութիւնը — ամեն բան միանում է, որոշելու համար Ֆրանսիայի քաղաքականութիւնը: Զանազան պատճառներով:

Եւ ևս մի մասնագիտաների խնդրի համաձայն մտադրութիւն կայ այնտեղ հրատարակել Ռուսական Գործակալութեան հեռագիրները թուրքերէն լեզուով: Բաժանորդագիրն լինելու է ամսական 4 ռուբլի (?):

Մի անգամ էլ աշխարհային մի տխուր, մոռնյ օր էր, եւ նրան տեսայ երկու քահանայի և մի խումբ մարդկանց հետ: Նա նոր շորեր էր հագած և քիչ աշխոյժ ու կայտառ էր երևում:

Այդ օրը նրա համար հասարակ օր չէր, այլ մի նշանաւոր և հանդիսաւոր տօն... Որդու արձանը արդէն պատրաստ, կանգնեցրած էր գերեզմանի վրա... Օրհնութեան հանդէսը կատարելու էին շտապում այժմ քահանաները... Սրբան... Ահա վերջապէս քարի այն զանգ-ւածը... այն կոթողը... որի համար նա այնքան ջանքեր է թափել... Դա մի հասարակ, պարզ և անպաճոյճ լիակապաւոր էր, որի միջոց բարձրանում էր նոյնպէս հասարակ քարից կերտած, յղկած մի մեծ, անաղիկ խաչ: Բլրակի գագաթին խորտաւոր միայնակ կանգնած իշխում, տիրում էր նա ներքեւում իր առջև սփռվող ամբողջ լայնատարած գեղեցիկ անտառի վրա... Ս. Շիւսանց

